

## Millä tavoin sosiologia voi olla historiallista?

Tässä artikkelissa on tarkoitus pureutua historiallisen sosiologian peruskysymyksiin: mistä siinä oikeastaan on kysymys? Mitä on historiallinen sosiologia? Artikkelini on luonteeltaan sekä esittelevä että ohjelmallinen. Tämä jälkimmäinen piirre tarkoittaa sitä, että esitän lukijan pohdittavaksi tiettyjä näkemyksiä siitä, miten historiallinen sosiologia nähdäkseni *pitäisi* ymmärtää. Erityisesti se, että rajaan tiettyjä tapoja tarkastella menneisyyden yhteiskuntaa historiallisen sosiologian ulkopuolelle, saattaa herättää vastaväitteitä. Mutta toimikoon tämä kirjoitus keskustelun avauksena. Aloitan sosiologian historiallisuuden pohdinnan pienellä käsitteanalyysillä.

Historiallisen sosiologian käsite koostuu kahdesta osatekijästä: "historiallinen" ja "sosiologia". Molemmat ovat periaatteessa problemaattisia käsitteitä. Aloitan asian pohdiskelun jälkimmäisestä käsitteestä. Jos menneisyyttä, historiaa, tutkitaan sosiologisesti, niin mikä on nimenomaan *sosiologista* menneisyyden tutkimista? Mikä tahansa menneen yhteiskunnan tutkiminenhan ei ole historiallista sosiologiaa, silloinhan sosiologian ja yhteiskuntahistorian välillä ei olisi mitään eroa. Tässä on syytä varmuuden vuoksi korostaa sitä, että eron tekeminen näiden kahden välillä ei sinänsä ole tärkeää, eikä kysymys ole välttämättä laitosrajojen vetämisestä. Useinhan historiallista sosiologiaa on haluttu määritellä sisällöllisesti niin, että sen piiriin kuuluvat tietynlaista tutkimusta tekevät tutkijat laitoskiinnityksestä riippumatta<sup>1</sup>. Siis myös historiantutkija voi harjoittaa historiallista sosiologiaa, ja periaatteessa sosiologikin voi tutkia historiaa tavalla, joka ei ole erityisen sosiologista.

On pohdittava sitä, mikä voisi olla sosiologian erityinen panos menneisyyden yhteiskuntien tutkimisessa. Nimenomaan tätä panosta on perusteltava ja pohdittava, sillä menneisyyden tutkiminen on jo määritelmällisesti historiatieteen kohteena. Milloin siirrytään "tavallisesta" sosiologisen historiantutkimuksen piiriin? Tätä voi pohtia miettimällä, mitä kysymyksiä sosiologia tut-

kii. Tämä ei kuitenkaan riitä, sillä historian tutkimuksen ja sosiologian rajanvedosta puhuttaessa useimmiten korostuu se, että sosiologian katsotaan lähestyvän kohdettaan jossain määrin eri tavoin kuin historian tutkimuksen.

### Millainen tutkimus on ”sosiologista”?

Karkeasti ottaen voi sanoa, että sosiologia tutkii kolmenlaisia toisiinsa kiinteästi liittyviä ilmiöitä. Ensinnäkin sitä kiinnostaa se, miten ihmisten ryhmäjäsenyydet ja kulttuureihin kuulumisen vaikuttavat heidän toimintaansa ja ylipäänsä käyttäytymiseensä. Toiminta on tässä syytä ymmärtää laajassa merkityksessä, sillä tavoin kuin yksi sosiologian klassikoista, Max Weber, sen ymmärsi. Weberille toiminta on yksilölle merkityksellistä käyttäytymistä, joka voi koostua siitä, että toimija ”tekee jotain tai jättää jotain tekemättä, tai antaa tehdä jotain itselleen”<sup>2</sup>. Toimintaan Weber sisällyttää myös kognitiiviset prosessit, tiedostamisen. Weber halusi rajata sosiologian kohteen tietoiseen, merkitykselliseen käyttäytymiseen, jolloin rutiininomainen ja muu tiedostamaton käyttäytyminen jää sosiologisen tarkastelun keskiön ulkopuolelle. Nykyisen käsityksen mukaan sen selvittely, miten ihmisten rutiininomainen, Weberin traditionaaliseksi kutsuma käyttäytyminen on sosiaalisesti määräytynyttä, on keskeinen sosiologian kiinnostuksen kohde<sup>3</sup>.

Toiseksi sosiologinen tutkimus on kiinnostunut siitä, millä tavoin yhteiskunta on rakentunut. Kiinnostus sosiaalisiin rakenteisiin voi liittyä yhtä hyvin vuorovaikutuksen sosiaalisten muotojen kuin perustavanlaatuisen yhteiskunnallisten jakojenkin (esim. luokka- ja kerrostumajako) selvittelyyn. Rakennenaikokulma sisältää useimmiten kaksi oletusta. Ensinnäkin ajatellaan, että yhteiskunnan ”pinta” muodostuu toiminnasta ja käyttäytymisestä. Tämän pinnan taustalta löytyy suhteellisen pysyviä ja toistuvia tekijöitä, jotka asettavat puitteet toiminnalle ja käyttäytymiselle eli *rakenteistavat* niitä. Toiseksi ajatellaan, että rakenteet ovat ”pinnanalaisia” siinä mielessä, että toimijat eivät välttämättä havaitse niitten vaikutusta käyttäytymiseensä. Tällä tavoin kuvattuna on selvää, että kiinnostus rakenteisiin liittyy toiminnan sosiaalisen määräytyneisyyden tarkasteluun, mutta näkökulma tässä on erilainen. Kun edellä asiaa lähestyttiin yksittäisen toimijan

näkökulmasta, on tässä näkökulmana yhteiskuntakokonaisuus.

Kolmanneksi sosiologisen kiinnostuksen kohteena on se, millä tavoin erilaiset yhteiskunnalliset ilmiöt ovat *sosiaalisesti rakennettuja tai konstruoituja*. Monesti yhteiskunnan erilaiset asiantilat vaikuttavat meistä ikään kuin luonnon ilmiöiltä, toiminnastamme riippumattomilta objektiivisilta faktoilta. Konstruktionistisesta näkökulmasta yhteiskunnalliset asiantilat ja instituutiot ovat itse asiassa tulosta siitä, miten toimijat ovat tulleet ne määritelleiksi. Nämä määritelmät institutionalisoituvat vakiintuneiksi käsityksiksi ja näitä käsityksiä tukeviksi ja ilmaiseviksi sosiaalisiksi tosiasioiksi, joitten yhteiskunnallinen alkuperä hämärtyy ja jotka alkavat näyttää ihmisten toiminnan ulkopuoliselta todellisuudelta<sup>4</sup>. Esimerkiksi miehiin ja naisiin liittyvät rooliodotukset eivät palaudu sukupuolten biologisiin eroihin vaan ovat suuressa määrin tulosta niistä tavoista, joilla kulttuuriset "mieheys" ja "naiseus" ovat yhteiskunnassa tulleet määritellyiksi. Samoin poikkeavuus ei sosiologisessa mielessä ole ominaisuus, joka liittyy henkilön käyttäytymispiirteisiin, vaan sosiaalinen suhde enemmistön ja vähemmistön välillä. Suhde perustuu niihin tapoihin, joilla yhteisö määrittelee erilaisia käyttäytymismuotoja poikkeaviin ja normaaleihin.

Sosiaalinen konstruktionismi nousi 1990-luvulla esiin kiisteltynä sosiologian suuntauksena, mutta lienee kuitenkin niin, että sosiologia on aina ollut jossain määrin konstruktionistista – näin on Heiskalan mielestä jopa *välttämättömyydestä*<sup>5</sup>. Jo klassisessa sosiologiassa yhteiskunnan ilmiöitä tarkasteltiin joitten tilanteenmäärittelyjen tuottamina eikä luonnonilmiöiden kaltaisina tietoisuudesta riippumattomina objekteina. Konstruktionäkökulma liittyy sekin käyttäytymisen yhteiskunnalliseen määräytyneisyyteen, mutta tällöinkään ei keskiössä ole toimija motiiveineen ja aikomuksineen vaan se, miten yhteiskunnalliset määrittelyt rajaavat toiminnan mahdollisuuksia. Rakennenäkökulmasta konstruktionäkökulma poikkeaa siinä, että se keskittyy yhteiskunnallisten ilmiöiden *merkitysvälitteisyyteen* eli siihen, että kohtaamme ne etupäässä kielen ja erilaisten muitten symbolijärjestelmien välittämänä.

## Mikä tekee sosiologiasta "historiallista"?

Periaatteessa on kaksi pääasiallista tapaa vastata kysymykseen, mitä määre "historiallinen" oikein tarkoittaa sosiologiasta puhuttaessa. Ensimmäinen vastaus perustuu empiirisen tutkimuskohteen ajalliseen paikkaan. Tällöin historiallinen sosiologia on yksinkertaisesti sosiologisten kysymysten tutkimusta, jossa kohteena ovat yhteiskunnalliset ilmiöt menneisyydessä. Hieman eksaktimmin ja teknisemmin tämän määrittelyn voi muotoilla seuraavasti:

- (1) Historiallinen sosiologia on toiminnan sosiaalisen määräytymisen, yhteiskunnallisten rakenteiden ja ilmiöiden sosiaalisen konstruktion tutkimista menneisyyden yhteiskuntaa koskevalla aineistolla.

Määrittely jättää avoimeksi tutkittavien sosiologisten kysymysten luonteen: ovatko nekin historiallisia, eli kiinnittyneitä vain tiettyyn ajalliseen ja paikalliseen yhteyteen, vai ovatko ne ylihistoriallisia. Joka tapauksessa on niin, että sosiologiassa ollaan historiaa tutkittaessa perin harvoin kiinnostuneita menneen yhteiskunnan ilmiöistä sellaisinaan. Historiallis-sosiologisissa tarkasteluissa on useimmiten jonkinlainen yhteys nykyajan tarkastelun herättämiin kysymyksiin: usein etsitään nykyisen yhteiskunnan "juuria" historiasta. Tästä on kysymys esimerkiksi Max Weberin tutkimuksessa *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki* (1904–1905), joka lienee maailman tunnetuin – ja kiistellyin – sosiologinen teos. Teoksessaan Weber pyrkii osoittamaan, että modernin länsimaisen kapitalismin mentaaliset edellytykset löytyvät kalvinistisesta uskosta. Kysymys kapitalismin luonteesta ja alkuperästä oli Weberin ajan Euroopassa mitä ajankohtaisin keskustelu- ja kiistakysymys, olihan meneillään modernin kapitalismin läpimurto, joka aiheutti monenlaisia rakennemuutoksia Saksassa ja muualla. Eikä Weber ollut mitenkään yksin pohdiskelemassa kapitalismikysymystä, vaan se oli ajankohtainen keskustelunaihe Saksassa yleisemmin<sup>6</sup>. Kuitenkin Weberin työssä protestanttisen etiikan suhdetta kapitalismin synnyyn kannalta suopean mentaliteetin syntyyn tarkastellaan etupäässä Länsi-Euroopan ja Pohjois-Amerikan historiaan liittyvänä erityistapauksena<sup>7</sup>.

Toinen mahdollisuus on se, että sosiologiset kysymykset nähdään ylihistoriallisina<sup>8</sup>. Tällöin sosiologi tarkastelee menneisyyden yhteiskuntaa vain yhtenä

tapauksena, joka ilmentää hänen kiinnostuksensa kohteena olevaa yleistä sosiologiaa ilmiötä. Tässä tapauksessa eri aikoina esiintyviä yhteiskuntia voi aivan hyvin tarkastella keskenään vertailukelpoisina tapauksina. Yhtenä paljon keskustelua herättäneenä esimerkkinä tästä voidaan pitää Theda Skocpolin maineikasta teosta *States and Social Revolutions*<sup>9</sup>. Siinä Skocpol erittelee ja vertailee Ranskan, Venäjän ja Kiinan vallankumouksia sekä eräitä puolinaisiksi jääneitä vallankumousyrityksiä tarkoituksenaan löytää yhteiskunnallisille vallankumouksille yhteisiä syytekijöitä. Skocpolin tutkimuksen logiikka jäljittelee koeasetelmaa siinä mielessä, että hän hakee historiasta tapauksia, joissa hänen keskeisiksi katsomiensa muuttujien arvot vaihtelevat. Tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että tapauksista toisissa tietyt ominaisuudet tai edellytykset ovat läsnä ja toisissa poissa. Skocpolin kirjan alussa pyrkimys yhteiskunnallisten vallankumousten yleispätevään kausaaliseen selittämiseen on melko selvä, mutta kirjan loppulukuun tultaessa hän onkin muuttanut kantaansa melko radikaalisti. Nyt hän on paljon epävarmempi siitä, missä määrin saatuja tuloksia voi yleistää yli tutkittujen tapausten.<sup>10</sup> Tuloksia ei voikaan hänen mukaansa soveltaa suoraan uudempiin vallankumouksiin, joskin niitäkin pitää tutkia lähtien samasta viitekehyksestä kuin hänen tutkimuksessaan. Voi olla niin, että historiallisen sosiologian piirissä onkin aika hankalaa löytää kovin puhtaaksiviljeltyjä esimerkkejä tutkimuksista, joissa historiallisia yhteiskuntia kohdellaan pelkästään tapauksina, joilla tutkitaan jotakin ylihistoriallisesti samalla tavoin jäsentyvää sosiologista kysymystä. Ajatus ylihistoriallisista sosiologisista kysymyksistä kun ei ole kovin historiallinen.

Edellä kehitelty historiallisen sosiologian määrittely perustuu kokonaan empiirisen tutkimuskohteen ja aineiston ominaisuuksiin.<sup>11</sup> Historiallinen sosiologia on menneen yhteiskunnan tutkimista, joka perustuu sitä koskeviin aineistoihin. Tämän vastauksen ongelmana on se, että mikään sosiologian käyttämä aineisto ei kerro todellisuudesta ”tässä ja nyt”. Jos sosiologi esimerkiksi työskentelee kyselyaineiston parissa, kertoo tämä aineisto vastaajien olosuhteista ja mielipiteistä kolme kuukautta, puoli tai viisi vuotta sitten, ei koskaan siitä, millaisia heidän tilanteensa ja mielipiteensä ovat juuri nyt. Kaikki sosiologinenkin aineisto kertoo siis jossain mielessä menneisyydestä, läheisemmästä tai kaukaisemmasta. Tässä historiallinen sosiologia olisikin sosiologista

tutkimusta, joka tutkii vain hiukan kaukaisempaa menneisyyttä. Tämä tietysti asettaa omat rajoituksensa aineiston keruun menetelmille. Emmehän voi nyt enää tehdä kyselytutkimusta ruotsinkielisen väestön suhtautumisesta punaiseen valtaan keväällä 1918, joskin kyselytutkimuksen logiikkaa voidaan jäljitellä, mikäli löytyy sopiva dokumentti- tai muistitietoaineisto. Tällöin tehdään otos arkistossa, koodataan aineisto ja tehdään tilastollisia analyyseja. Samoin voimme yrittää selvittää kyselylomakkeen avulla kuusivuotiaiden kokemuksia esikouluopetuksesta, mutta varmasti parempaan tulokseen pääsisimme käyttämällä aineiston hankintaan vapaamuotoisia haastatteluja ja vaikkapa piirustustehtäviä. Edellisen virkkeen rinnastuksessa haluan korostaa sitä, että erilaiset tutkimusaiheet asettavat rajoituksia käytettäville menetelmille, eikä historiallinen sosiologia tässä suhteessa ole laadullisesti ratkaisevan erilainen verrattuna esimerkiksi lapsuuden sosiologiaan.

Kysymykseen ”mitä on historiallinen sosiologia” on mahdollista antaa toisenlainenkin vastaus, jossa kohteeseen ja aineistoon liittyvillä näkökohdilla ei ole suurta painoa. Voidaan sanoa, että

- (2) Historiallinen sosiologia on toiminnan sosiaalisen määräytymisen, yhteiskunnallisten rakenteiden ja ilmiöiden sosiaalisen konstruktion tutkimista historiallisella otteella tai lähestymistavalla.

Tällöin oletetaan, että historialliseksi luonnehdittava sosiologia on metodologisesti omaleimaista. On jokin historialliseksi luonnehdittava tutkimusote, jonka omaksuminen vasta tekee sosiologiasta historiallista. Tämä määrittely voidaan esittää ensimmäisen määrittelyn lisäehtona tai siitä riippumattomana, mutta olennaista on, että se on itse asiassa ensimmäistä rajoittavampi. Ensimmäisessä määrittelyssä mikä tahansa menneisyyden sosiologinen tutkimus kuuluu historiallisen sosiologian alaan. Jälkimmäisestä määrittelystä kuitenkin seuraa, että on mahdollista tehdä eroa ”aidosti historiallisen” ja muun menneisyyttä koskevan sosiologian välillä. Tunnettu historiallisen sosiologian edustaja William Sewell tekeekin erottelun historiallisen sosiologian ja menneisyyden sosiologian välillä<sup>12</sup>. Jälkimmäisellä hän tarkoittaa sosiologista tutkimusta, jonka aineisto tosin koskee mennyttä yhteiskuntaa, mutta joka pyr-

kii lähestymään kohdettaan täsmälleen samalla tavoin kuin olisi kysymys nykyaikajan tutkimisesta – ilman niitä erityispiirteitä, jotka historialliseen otteeseen liittyvät. Periaatteessa myös nykyaikaa voi tutkia historiallisella otteella – tähän palaan tuonnempana.

Mitä sitten edellyttää ”historiallinen ote”? Tätä kysymystä voi lähestyä esimerkiksi tarkastelemalla Derek Sayerin artikkelia ”A Notable Administration: English State Formation and the Rise of Capitalism” (1992). Siinä Sayer pohtii niitä poliittisia tekijöitä, jotka edistivät Englannin kehittymistä siksi kapitalismin mallimaaksi, jona sekä Marx että Weber sitä pitivät. Hän osoittaa, etteivät oikeastaan mitkään keskeisistä poliittisista tekijöistä, joita marxilaisissa ja weberiläisissä kapitalistisen kehityksen teorialleissa pidettiin keskeisinä, olleet voimassa Englannissa. Englannissa ei esimerkiksi ollut systemaattista ja rationaalisesti toimivaa lakia, mitä Weber piti nykyaikaisen kapitalismin edellytyksenä, vaan tuomareilla oli paljon vapauksia tulkita lakia oman järkensä mukaan. Liioin ei anglikaanisen kirkon oppi sisältänyt niitä protestantismin ominaisuuksia, joitten Weber katsoi edistäneen kapitalismia. Marxilaisille ongelmaksi muodostuu puolestaan erityisesti se, että Englannin historiasta on vaikea löytää porvarillista vallankumousta, jossa uusi, dynaaminen kapitalistiluokka astuu keskeiseksi toimijaksi historian näyttämölle. Ne 1600-luvun mullistukset, joissa sellainen on haluttu nähdä ja jotka Sayerin mukaan kiistämättä edistivät kapitalismin kehitystä, toteutuivat traditionaalisten poliittisten vallanpitäjien tuella. Sayer toteaa näiden syiden tekevän sekä marxilaiset että weberiläiset ideaalityypit ”käyttökelpoisuudeltaan kyseenalaisiksi *historiallisessa* sosiologiassa”<sup>13</sup>. Mitä Sayer mahtaa tällä tarkoittaa?

Sayerille historiallinen sosiologia on tutkimusta, joka ”ottaa historian vakavasti”, eikä pyri puristamaan historiassa havaittavia kehityskulkuja teoreettisen mallin pakkopaitaan abstrahoimalla pois olennaisia kehityksen erityispiirteitä tai nimeämällä empiiris-historiallisia kehityskulkuja teorian käsitteillä, ilman että tarkkaan pohditaan, onko todella kysymys samasta ilmiöstä. Historialliselle otteelle sosiologiassa on siis tässä mielessä ominaista metodinen epäluulo kaiken selittäviä yleisiä malleja kohtaan, niillä kun on taipumus etäännyä konkreettisista historiallisista prosesseista varsin kauas<sup>14</sup>, sekä pyrkimys etsiä selityksiä ja tulkintoja tutkittavan kohteen historian yksityiskohtaisen analyysin pohjalta.

Teorian tasolla historiallinen ote merkitsee vähemmän yleisen ja historiaan tiukemmin ankkuroituneen (*historically grounded*) teoriankehittelyn suosimista<sup>15</sup>. "Aidon" historiallisen sosiologian tunnusmerkiksi voidaan näin ollen ajatella jotain, jota paremman ja tarkemman nimityksen puutteessa voi kutsua *herkkydeksi historialle*. Tämä termi voidaan nähdä analogisena *Grounded Theoryn* termille "teoreettinen herkkyys" (*theoretical sensitivity*). Teoreettisella herkkyydellä lähestymistavan kehittäjät Strauss ja Glaser tarkoittavat kehittyntä kykyä ja valmiutta havaita ja löytää teoreettisia näkökohtia empiirisestä aineistosta<sup>16</sup>. Hieman analogisesti voisi määritellä historiallisen herkkyyden kehittyneeksi kyvyksi ja valmiudeksi ottaa huomioon analyysissä tutkittavan kohteen ajallinen muutos ja ajallis-paikalliset erityispiirteet.

Historiallinen herkkyys tulee historiallisessa sosiologiassa kuitenkin saat-taa tasapainoon teoriankehittelyn pyrkimyksen kanssa. Äärimmillään epäluuloisuus yleistä teoriaa kohtaan voi johtaa koko teoriankehittelyn pyrkimyksestä luopumiseen<sup>17</sup>. Näin juuri on tainnut käydä Sayerille, joka aikaisemmissa moraalisaatöilyä ja valtionmuodostusta koskeissa töissään<sup>18</sup> edusti omanlais-taan historiallista materialismia, mutta jonka Tshekinmaan paikkaa moder-nissa maailmassa tarkasteleva teos *The Coasts of Bohemia* (1998) ei tunnu sisäl-tävän minkäänlaista teoreettista jäsennyttä tai keskustelua. Teosta ei oikein voi pitää sosiologiana – ehkäpä se ei ole sellaiseksi tarkoitettukaan.

Näin ollen kohteen teoreettista jäsentämistä on pidettävä historiallisen sosio-logian ehdottomana tunnusmerkkinä. Itse asiassa suhtautumista teoriaan voi pitää ja on usein pidettykin keskeisenä sosiologisen ja historiatieteellisen men-neisyyden tutkimuksen erona<sup>19</sup>. Historiantutkimuksessa suhtaudutaan teoreet-tisten mallien soveltamiseen epäluuloisemmin kuin sosiologiassa, ja tavallisesti historiatieteellinen tutkimus lähtee enemmän empiirisistä kysymyksenasette-luista ja lähteistä kuin sosiologinen<sup>20</sup>. Sosiologian teoriapainotuksen suhteut-tamista historialliseen herkkyyteen voikin pitää historiallis-sosiologisen tutki-muksen keskeisenä pulmakysymyksenä, joka kaikkien historiallisen sosiologian konseptioiden on tavalla tai toisella ratkaistava<sup>21</sup>.



## Historiallisen otteen tunnusmerkki I: prosessinäkökulma/ kerronnallisuus.

Voidaan argumentoida, että historiallisen otteen omaksuminen sosiologiassa edellyttää kahta asiaa, *prosessinäkökulmaa* ja *kontekstin huomioonottamista*. Jotta herkkyyks historialle voidaan säilyttää, on tarpeen kiinnittää erityistä huomiota niihin ajassa kehittyviin tapahtumakulkuihin, joiden kautta tutkittava ilmiö tuli siksi, mikä se on. Tätä Matti Virtanen kutsuu prosessinäkökulmaksi, jossa tarkoituksena on tavoittaa ”sellainen ’ajan perspektiivi’, jossa sosiaaliset ilmiöt muuntuvat ajallisesti etenevänä tapahtumien ketjuna”<sup>22</sup>. Tutkimuskäytännössä tämä edellyttää kerronnallisuutta eli sitä, että pyrkimyksenä on esittää kohteen kehitys toisiaan ajallisesti seuraavien tapahtumien ketjuna.<sup>23</sup>

Tapahtumien kuvaukset ovat luonteeltaan kertomuksia, mutta historian tutkimusta koskevassa keskustelussa on kertomus-sanan sijasta käytetty teknistä termiä *narratiivi*, ja kertomusten kertomista on kutsuttu narraatioksi. Tällaiselle hienostelulta vaikuttavalle käytännölle on perusteita. Painavin on Jorma Kalelan argumentti: narratiivi on paitsi tapa esittää tarkastelun kohteina olevaa todellisuutta myös tapa jäsentää ja ymmärtää sitä ajallisesti kehittyvänä ja muuttuvana<sup>24</sup>. Kun puhutaan historian tutkimuksen narratiiveista, ei aina ole kysymys pelkästään tutkimustulosten esittämisestä vaan myös aineiston analyysin tavasta. Voidaan ajatella ja monet ajattelevatkin, että on olemassa erityistä narratiivista analyysia, joka pyrkii kehittelemään keinoja tarkastella kohteitaan tapahtumien ja ajallisten seuraussuhteitten kannalta<sup>25</sup>.

Kaikki käsitteet sisältävät ajatuksen eronteosta. Mihin sitten narratiivin käsitteellä halutaan tehdä ero? Mikä on ei-narratiivia? Kirjallisuudesta löytyy ainakin kolme vastausta.

Narratiivin vastakohtana on pidetty ensinnäkin analyysia, toiseksi muuttujakeskeistä metodia ja kolmanneksi rakennekuvausta. Historianfilosofisessa keskustelussa on tavallista tehdä ero narratiivin ja analyysin välillä. Narratiivilla tarkoitetaan tällöin tapahtumien kuvausta, johon ei sinänsä liity tarkasteltavan tilanteen ”logiikan”, konstitutiivisten sääntöjen tai siinä vaikuttavien syysuhteitten tulkintaa. Tämä jälkimmäinen kuuluu analyysin piiriin.<sup>26</sup> Gellneriltä peräisin oleva shakkipeliesimerkki havainnollistaa asiaa. Shakkipelissä pelin kulun kuvaus, johon on tarjolla yksiselitteinen notaatio, vastaa nar-

ratiivia. Shakkipelikirja sen sijaan edustaa analyysia, sillä se kuvaa pelin säännöt, miten peli ”toimii”, ja miten erilaisia siirtojen kombinaatioita voidaan tulkitä erilaisiksi strategioiksi ja taktiikoiksi.<sup>27</sup> Sayer on tuonut erottelun lähemmäksi yhteiskuntatieteellisiä kysymyksenasetteluja. Hänen mukaansa analyysi voidaan ymmärtää pyrkimykseksi abstrahoida kohdetta koskevasta aineistosta yleisiä toistuvia mekanismeja ja rakenteita, jotka voidaan havaita useissa konkreettisissa tapauksissa.<sup>28</sup>

Toinen tapa luonnehtia narratiivin vastinparia löytyy Peter Abellin kirjasta *The Syntax of Social Life* (1987). Siinä Abell kehittää omaa narratiivisen analyysin lähestymistapaansa, joka itse asiassa ei liity erityisesti historiallisessa sosiologiassa käytyihin keskusteluihin vaan ylipäättään toimija- ja tapahtumakeskeisen tutkimuslähestymistavan kehittelyyn. Abellille keskeistä on tietynlaisen analyttisen kehityksen soveltaminen tapahtumakulkuja kuvaavaan aineistoon: tapahtumien rakenne tiivistetään tietyllä tavalla niin, että niitä on mahdollista kuvata formaalisesti ja näitä formalisointeja voidaan vertailla keskenään. Koska narratiivi ei nyt olekaan pelkkä esitystapa vaan tietynlaisen analyysin tulos, ei ”analyysi” voi olla sen vastakohta. Abell pitääkin narratiivisen lähestymistavan vastakohtana muuttujakeskeistä metodia, jonka tyypiesimerkkinä voi pitää survey-analyysia, tilastollisia menetelmiä soveltavaa kyselytutkimusta.<sup>29</sup> Siinähan yhteiskunnan ilmiöitä tarkastellaan erilaisia arvoja saavien muuttujien välisinä suhteina. Muuttujat kuvaavat ja tiivistävät suurten populaatioiden yhteisiä ominaisuuksia. Tyypillisesti halutaan selittää jonkin muuttujan Y arvojen vaihtelua joidenkin toisten Y:stä riippumattomien muuttujien  $X_1, \dots, X_n$  vaihteluun avulla ja tämä selitys pyrkii olemaan yleistävä, tai sitten halutaan vain kuvailla muuttujien välisiä suhteita<sup>30</sup>.

Abellin viitekehityksessä muuttujakeskeisen menetelmän ero narratiiviseen tarkasteluun on siis siinä, että sen on logiikkansa vuoksi pakko tiivistää toimijoiden toimintaa kuvaava aineisto ominaisuuksia kuvaavien muuttujien arvoiksi. Toimijat ja toiminnan kulku tapahtumaketjuna tyhjentyy näin muuttujien arvoiksi. Näin ollen muuttujakeskeisillä analyyseillä on vaikeuksia tavoittaa tarkastelemissa kohteitten luonnetta prosesseina, mikä Virtasen mukaan juuri onkin narratiivisen tarkastelutavan vahvuuksia. Hän kuitenkin luonnehtii narratiivisen analyysin vastinparia muuttujakeskeisen analyysin sijasta rakennetarkasteluksi.<sup>31</sup>

Niistähän muuttujakeskeisissä analyyseissä toki on usein kysymys. Kolmas vastakkainasettelu on siis narratiivisen analyysin ja rakennetutkimuksen välillä.

Suomalaisessa sosiologiassa yksi 1980- ja 1990-lukujen tärkeimmistä vastakkainasetteluista oli kulttuurintutkimuksen ja rakennetutkimuksen välinen. Laadullisia menetelmiä soveltava, diskurssianalyttisesti painottunut kulttuurintutkimus kehittyi 1980-luvulta lähtien Suomessa yhdeksi sosiologian vahvaksi suuntaukseksi. Sen kiinnostuksen kohteet ja tarkastelutavat poikkesivat jyrkästi sosiologian valtavirrasta, jossa yhteiskunnan rakennemuutosten ja sosiaalisten jakojen tutkiminen oli keskeisessä asemassa. Näitä rakenteellisia asioita tutkittiin paljolti tilastoja ja tilastollisia menetelmiä käyttäen. Kulttuurintutkijoiden ja valtavirtasosiologien kiistassa nimityksellä ”rakennetutkimus” tarkoitettiinkin juuri tämäntyyppistä tutkimustapaa. Se poikkeaa narratiivisesta lähestymistavasta siinä, että aineistosta ei tiivistetä prosessien tai tapahtumien kuvauksia, vaan tarkasteltavana ovat yleensä kohteena olevaa ilmiötä koskevat poikkileikkaustiedot yhtenä tai useampana ajankohtana. Muuttujakeskeinen tarkastelutapa ja rakennetutkimus kytkettyvät hyvin läheisesti yhteen: kaikki rakennetutkimus on muuttujakeskeistä, mutta kaikki muuttujakeskeinen tutkimus ei ole rakennetutkimusta.

## Historiallisen otteen tunnusmerkki 2: kontekstualisointi

Prosesseja hahmottavan kerronnallisuuden ohella historiallinen ote edellyttää erityistä kiinnostusta tutkittavien ilmiöiden historialliseen *kontekstiin*. Konteksti ei ole mitenkään helppo käsite, helposti siitä tulee taikasana, jolla viitataan asioihin, joita ei oikein tarkkaan pystytä määrittämään. Hyrkkänen on tarkastellut kontekstin käsitettä suhteessa kirjallisuushistorialliseen tutkimukseen, jolloin on tärkeää kirjailijan *tekstin* suhteuttaminen *kontekstiin*, niihin asioihin, jotka toimivat kirjailijan tekstin sisällön ja muodon tulkinnan kannalta olennaisina häntä ympäröivinä olosuhteina. Näitä olosuhteita voivat olla esimerkiksi ajan poliittiset tapahtumat ja aatevirtaukset, kirjalliset suunnat ja kiistat sekä henkilökohtaiseen elämään liittyvät tilanteet. Hyrkkänen korostaa, että kirjallisuus- ja aatehistoriassa ei ole mitään primäärikontekstia, joka olisi etukäteen

tiedetty ja johon voitaisiin aina tulkinnassa vedota. Kussakin tapauksessa tutkijan täytyy päätellä itse, mikä on hänen tutkimuskysymystensä kannalta relevantti konteksti. Tätä tehtävää Hyrkkänen pitää teoreettisena, jopa siinä määrin, että artikkelinsa lopussa puhuu teoriasta *johdetuista* konteksteista. Johtamisella Hyrkkänen ei kuitenkaan tarkoittane sitä, että jo teorian pohjalta kävisi ilmi, mikä on tarkastelun konteksti – tällöinhän olisi kysymys juuri primääri-kontekstista, jota Hyrkkäsen mukaan ei voi olla.<sup>32</sup>

Sosiologiseen tutkimukseen sovellettuna voisi ajatella, että historiallisella kontekstilla tarkoitetaan niitä relevantteja olosuhteita, jotka liittyvät tutkimuksen kohteeseen, joka – kuten edellä on rajattu – voi olla toimintaa, yhteiskunnan rakenteita tai sosiaalisia konstruktioita. Kontekstia ovat ne asiat, jotka ikään kuin taustatekijöinä *liittyvät tai kutoutuvat yhteen*, mitä latinan *contextere* tarkoittaa, tarkasteltavan asian kanssa<sup>33</sup>. Se, millaisen sisällön ja merkityksen sosiologian kiinnostuksen kohteena olevat yhteiskunnalliset ilmiöt eri aikoina saavat, riippuu paljon niistä yhteiskunnallisista olosuhteista ja kulttuurisista tilanteista, jossa ne esiintyvät. Esimerkiksi taloudellinen lama oli eri asia 1920-luvun lopulla, jolloin sosiaalisen turvan pääasiallinen lähde oli ihmisten sosiaalisissa verkostoissa, kuin 1990-luvun alussa, jolloin hyvinvointivaltion turvakot suojasivat ihmisiä äkilliseltä köyhtymiseltä. Hyvinvointivaltion olemassaolo siis muodostaa tässä tapauksessa relevantin kontekstin kahden eri lama-kauden tarkastelulle.

Voi ajatella, että sosiologinen tutkimus ilman jonkinlaista kontekstualisointia ei ole ollenkaan mahdollista, ainahan tutkimuksen kohdetta tarkastellaan suhteessa johonkin muuhun asiaan. Esimerkiksi mainontaa tutkittaessa voidaan sitä, että nykyään mainokset viittaavat yhä useammin populaarikulttuurin tuotteisiin, sisältävät tyyllilainoja ja viljelevät huumoria, selittää siirtymisellä niin kutsuttuun postmoderniin kulttuuriin, jolle tämäntyyppisiä piirteitä on pidetty tunnusomaisina. Kontekstina toimiva *teoria* postmodernisaatiosta ei kuitenkaan ole historiallinen kuvaus kulttuurin ja yhteiskunnan muutoksesta, eikä kelpaa kohteen *historialliseksi* kontekstualisoinniksi. Se taas vaatisi, että osoitetaan empiirisesti, miten postmodernisaatioksi tulkittavia ilmiöitä on suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa esiintynyt ja mitkä yhteiskunnalliset tekijät ovat niiden esiintymistä kehystäneet. Postmodernin ilmentymät (mitä ne

sitten ovatkin) tulevat esiin aina jossakin historiallisessa yhteiskunnassa, joka on omien olosuhteittensa ja valintojensa kautta kehittynyt ainakin jossain määrin ainutlaatuiseksi. On mitä luultavinta, että erilaisissa yhteiskunnissa post-moderneiksi tulkittavat ilmiöt saavat erilaisia merkityksiä ja muotoja.

Konteksteja on siis kahdentyyppisiä, teoreettisia ja historiallisia. Miten nämä kaksi kontekstityyppiä suhtautuvat toisiinsa? Teoreettisella kontekstilla tarkoitetaan tässä niitä käsitteitä ja teoreettisiksi väitteiksi kiteytyviä ideoita, joitten avulla todellisuutta kuvataan, tulkitaan ja selitetään. Nämä käsitteet ja väitteet muodostavat omalta osaltaan tutkimuksen näkökulmaa kohteeseen. Tämä näkökulma määrää *osittain* sen, millaiset kokonaisuudet jäsenyvät tutkimuksen kannalta merkityksellisiksi tapahtumiksi ja asiantiloiksi todellisuudessa. Näkökulmahan suuntaa tutkijan katsetta tietyn tyyppisiin tosiasioihin. Se, mitä todellisuudessa on, määrää sen, mitä *tosiasioita* näkökulmastamme näkyy. Nämä tosiasiat muodostavat tutkimuksen kannalta relevantit historialliset (tai empiiriset) kontekstit. Ne kontekstit eivät siis ole kliinisen puhtaita kaikesta teoreettisesta, mutta silti on kysymys täysin erilaisesta asiasta kuin teoreettisissa konteksteissa. Teoreettiset kontekstit ovat enemmän tai vähemmän yleisiä käsitteitä ja väitteitä, kun taas historiallis-empiiriset kontekstit koostuvat siitä, mitä kulloinkin pidetään tutkimuksen kohteen ja kysymyksenasettelun kannalta relevantteina ympäröivää yhteiskuntaa koskevinä historiallisina tosiasioina.

## Kontekstin teoreettisuus

Havainnollistan kontekstin asemaa ja sen teoreettisuutta historiallisessa sosiologiassa tutkimusesimerkin avulla. Kysymys on artikkelistani, joka käsittelee yhtä suomalaisen asuntopolitiikan virstanpylvästä, Arava-järjestelmän perustamista<sup>34</sup>. Vuonna 1949 perustettu Arava on valtiollinen asuntolainojusjärjestelmä, joka kehittyi vaatimattomasta alusta hyvin merkittäväksi asutuskeskusten asuntotuotannossa. Aravan syntyä tarkastellaan artikkelissani hyvin yksinkertaisesta teoreettisesta kehiksestä, Bo Bengtssonin kehittämästä asumispelin teoriasta. Tässä peliteoriasta vaikutteita saaneessa lähestymistavassa katso-

taan, että asuntopolitiikka on tulosta asumisen organisoituneiden toimijoiden (kuten rakennuttajat, kuluttajien etujärjestöt, hallitus ja puolueet) strategisesta vuorovaikutuksesta, jonka tavoitteena on etupäässä toimijan ja sen "sidosryhmien" hyöty. Peliään toimijat pelaavat suhteessa kolmeen areenaan, markkinoihin, politiikkaan ja organisaatioihin (mukaan luettuna oma organisaatio). Kolmen areenan peli tekee tilanteesta mutkikkaamman kuin mitä peliteoriassa yleensä tarkastellaan, hyötyjen ja haittojen kalkylointi yhdellä areenalla täytyy suhteuttaa vastaavaan kalkylointiin toisilla. Historiallisen sosiologian tarpeisiin tämä lähestymistapa vaatii historiallisen kontekstin huomioon ottamista. Artikkelissani hahmotin kolme kontekstitekijää, jotka katsoin relevanteiksi Aravan perustamisen kannalta: sotienjälkeinen kaupunkien asuntokriisi, poliittinen suhdanne ja ideologinen ilmapiiri. Miten tämä kontekstin hahmotus suhtautuu taustalla olevaan teoriaan?

Selvää on, että Aravan synnyn kontekstia ei ole suoraan *johdettu* teoriasta siinä mielessä, että teoria sisältäisi jonkin ennalta lukioon lyödyn viitekehyksen kontekstiksi kelpaavista asioista. Konteksti tässä tapauksessa on enemmänkin induktiivisesti kehitelty empiirisen aineiston läpikäymisen perusteella, joskin kontekstin jäsentämistä ohjasivat asuntopoliteorian perusideat. Aineistoa on katseltu silmällä pitäen sitä, miten siinä hahmotuvat erilaiset olosuhteet vaikuttavat toimijoiden strategiaan toimintaedellytyksiin eri areenoilla. Kontekstin teoreettinen johtaminen on siis aivan liian jyrkkä ilmaisu teorian osuudelle kontekstin hahmottamisessa – ainakin jos halutaan pysytellä historiallisen tutkimuksen piirissä. Teoria on lähinnä ohjannut sitä, mikä hahmottuu relevantiksi empiiriseksi kontekstiksi.

Tarkasteltavien asioiden sisällön ja yhteiskunnallisen merkityksen historiallisen kontekstisidonnaisuuden unohtaminen on joskus katsottu sosiologisten muutoksen tarkastelujen ongelmaksi. Esimerkiksi Andrew Abbott viittaa yritykseen rakentaa yhdenmukaisia ammattiasemaluokkia yhdysvaltalaisista tilastoista 1880-luvulta 1990-luvulle: "'Kirjanpitäjä' ei yksinkertaisesti tarkoita samaa 1880-luvulla kuin 1990-luvulla". Mitä kirjanpitäjä tarkoitti 1880-luvulla, voitaisiin määritellä esimerkiksi niin, että luettelaisiin ne toiminnot, joita kirjanpitäjä tuolloin työssään tyypillisimmin teki. Tällöin kirjanpitäjä on henkilö, joka tekee a:tta ja b:tä sekä c:tä ja d:tä. Abbott toteaa, että 1900-luvun lopun kir-

janpitäjät eivät tee juuri mitään niistä a:sta, b:stä, c:stä ja d:stä, joita 1800-luvun lopun kirjanpitäjät tekivät. Näin ollen yritys luokitella nämä samaan ammattinimikkeeseen on siinä mielessä problemaattinen, että huomiotta jää kirjanpitäjän ammatin sisällön epäjatkuvuus. Silti kirjanpitäjän ammattiin Abbottin mukaan sisältyy "valtava määrä" jatkuvuutta: 1900-luvun lopun kirjanpitäjät ovat silti edelleen kirjanpitäjiä, vaikka eivät teekään samoja asioita kuin kirjanpitäjät sata vuotta aiemmin.<sup>35</sup>

Abbott kuvaa ylihistoriallisten ammattiasemaluokkien kehittelyn hanketta aiheellisesti tietoisella tavalla epähistorialliseksi ja heroiseksi. Jotta jonkinlaiseen tulokseen voitaisiin päästä, on tietoisesti pidättäydyttävä takertumisesta yksityiskohtiin. Hankkeen sankarillisuus taas liittyy niihin ongelmiin, joita käytännöllisesti katsoen jokainen vanhojen tilastojen yhdistelemistä harrastanut on kohdannut. Tilastointiperusteet muuttuvat tai ovat epämääräisiä, luokituksia vaihdellaan, tietojen keräämisen menetelmää muutetaan. Kun kyseessä on sadan vuoden ajanjakso ja varsin mittava tilasto, ovat yhteensovittamis- ja vertailukelpoisuusongelmat monin verroin suurempia kuin tavallisessa tapauksessa, jossa ajanjakso on lyhyempi. Tämänkaltaisilla "tietoisesti epähistoriallisilla" tarkastelutavoilla on oma oikeutuksensa, joka perustuu juuri Abbottin mainitsemaan historialliseen jatkuvuuteen.

## Miten sosiologia on historiallista?

Edelliseen historiallisen sosiologian metodologiseen määrittelyyn liittyy eräs, jossain määrin paradoksaalinen piirre. Jos historiallinen sosiologia määritellään *pelkästään* tutkimukseksi, jolle on luonteenomaista (a) prosessinäkökulma ja kerronnallisuus edellä määritellyssä mielessä ja (b) kohteiden tarkastelu suhteessa yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, niin silloin historiallisen sosiologian ei tarvitse koskea kovin kaukaista menneisyyttä. *Journal of Historical Sociology*n joulukuun 2001 numerossa julkaistiin Alastair McLaughlanin artikkeli, jossa hän selosti ja eritteli poliittisia ja historiallisia jännitteitä, jotka liittyvät kesällä 2002 pelattavien jalkapallon MM-kisojen päätymiseen Japanin ja Etelä-Korean yhdessä järjestettäväksi<sup>36</sup>. Sikäli kuin tämä artikkeli edus-



taa historiallista sosiologiaa<sup>37</sup>, ovat sen käsittelemät asiat ajallisesti huomattavasti lähempänä kuin monen nykypäivää tutkivan sosiologin! ”Nyky-yhteiskuntaa” tutkitaan usein viisi tai kymmenen vuotta vanhoihin kyselyaineistoin, kun taas McLaughlan artikkelissaan käsittelee julkaisuvuoden alun tapahtumia. Sen lisäksi, että näin määritellen historialliseksi sosiologiaksi kelpaa lähimenneisyyden tutkimus, on myös niin, että historialliseksi sosiologiaksi on luettava sellaista (yleensä laadullista) sosiaalitutkimusta, joka itseymmärryksessään ei ole historiallista sosiologiaa. Ja kuten sanottu, osa sosiologisesta menneisyyden tutkimisesta ei kuulu historiallisen sosiologian piiriin.

On siis niin, että määritelmät (1) ja (2) rajaavat historiallista sosiologiaa jos-  
sain määrin eri tavoin. Kaikki määritelmän (1) alaan kuuluva tutkimus ei kuulu määritelmän (2) alaan – ja päinvastoin. Joitakin paradoksaalisia asioita vältetään, jos määritelmät ymmärretään historiallisen sosiologian kahdeksi kriteeriksi:

- (3) Historiallista sosiologiaa on menneisyyden yhteiskunnan tutkiminen, jossa sovelletaan historiallista otetta.

Tämäkin on kuitenkin edelleen jossain määrin rajoittava määrittely siksi, että tietynlainen puhtaasti muuttujakeskeinen menneisyyden rakennetutkimus ei kuulu historiallisen sosiologian alaan. Oma kantani asiaan on silti se, että näin historiallinen sosiologia tulisikin määritellä – on tarpeen pystyä erottamaan sosiologiassa menneisyyden ei-historialliset analyysit aidosti historiallisista analyyseistä. On syytä korostaa, että tällaiset ei-historialliset analyysitkin ovat tarpeellisia. Hyvä esimerkki tästä on Timo Toivosen virallisille tilastoille perustuva tutkimus *Rakennemuutos 1930–1985*, jonka tekijä on alaotsikoinut vaatimattomasti *Aineistoa toimiala-, luokka- ja kerrostumarakenteen tutkimukseen* (1990). Siinä Toivonen selvittää rakennemuutoksia käyttämällä huolellisesti mahdollisimman vertailukelpoisiksi konstruoituja tilastosarjoja, ilman että yhteiskunnallista kontekstia tai olennaisia historiallisia tapahtumaketjuja liiemmin käsitellään. Kysymyksessä on puhdas rakenneanalyysi, josta prosessien ja laajempien kontekstien tarkastelu on tietoisesti suljettu pois.

Se, että en lue Toivosen tilastotarkastelun kaltaisia tutkimuksia varsinaiseen



historialliseen sosiologiaan kuuluviksi, ei tarkoita sitä, että ne minusta olisivat tuomittavia. Historian puhtaista rakennetarkasteluista voi olla paljonkin hyötyä varsinkin silloin, kun niiden tekijät ja lukijat tiedostavat niiden rajoitukset historian kuvauksina. Puhtaitten rakennetarkasteluiden sulkeminen pois varsinaisen historiallisen sosiologian piiristä ei siis merkitse sitä, että rakennetarkastelut eivät ollenkaan kuuluisi historialliseen sosiologiaan. Kantani on lähes täysin päinvastainen: rakennetarkastelut ovat olennainen osa *kaikenlaista* sosiologiaa. Mutta jos halutaan soveltaa historiallista otetta, täytyy rakennetarkastelujen ohkeen liittää tapahtumaketjuina ilmenevien prosessien ja niiden kontekstien tarkastelua. Usein rakennetutkimuksiin tätä sisältyykin, mutta historiallisen analyysin osuus on niissä alisteinen rakenteiden analyysille. Esitettävä analyyttistä erottelua rakenne- ja prosessitarkastelujen välillä ei pidäkään ymmärtää kokonaisten *tutkimusten* luokitteluperusteena vaan pikemminkin niissä käytettyjen tarkastelutapojen<sup>38</sup>. Tutkimukset sisältävät useimmiten sekä rakenne- että prosessitarkasteluja, mutta nämä ainekset ovat painottuneet eri tutkimuksissa eri tavoin. Historiallisessa sosiologiassa keskeistä on prosessitarkastelujen osuus.

## Kirjallisuus

- Abbott, Andrew (2000): Reflections on the Future of Sociology. *Contemporary Sociology* 29 (1), 296–300.
- Abbott, Andrew (1990): Conceptions of Time and Events in Social Science Methods. Causal and Narrative Approaches. *Historical Methods* 23 (4), 140–150.
- Abell, Peter (1987): *The Syntax of Social Life. The theory and method of comparative narratives*. Clarendon Press: Oxford.
- Abrams, Philip (1982): *Historical Sociology*. Open Books: Somerset.
- Alapuro, Risto (1986): Historiallisten aiheiden tutkiminen sosiologiassa. Teoksessa Juhani Mylly (toim.): *Poliittinen historia ja yhteiskuntatieteet*. Poliittinen historia, Julkaisuja C 23. Turun yliopisto: Turku.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann (1994/1966): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Gaudeamus: Helsinki.
- Campbell, Colin (1998): Why Action is Needed in Sociology: A Personal View. *Sociologia* 35 (2), 81–91.
- Corrigan, Philip & Derek Sayer (1985): *The Great Arch. English State Formation as Cultural Revolution*. Basil Blackwell: Oxford.
- Dray, W. H. (1986): Narrative versus analysis in history. Teoksessa J. Margolis, M. Krausz & R.M. Burian (eds.): *Rationality, Relativism and the Human Sciences*. Martinus Nijhoff Publishers: Dordrecht, Boston & Lancaster.
- Gotham, Kevin Fox & William G. Staples (1996): Narrative Analysis and the New Historical Sociology. *Sociological Quarterly* 37 (3), 481–501.

- Heiskala, Risto (2001): Kulttuurinen konstruktioismismi ja yhteiskunnalliset pakot. *Sosiologia* 38 (1), 35–42.
- Hyökkänen, Markku (1995): Merkityksien kontekstit ja kontekstien merkitys. Teoksessa Markku Ihonen ja Yrjö Varpio (toim.): *Helmi, simpukka, joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Ilmonen, Kaj (1998): Sosiologia, rutiinit ja kulutus. *Sosiologia* 35 (2), 92–103.
- Kalela, Jorma (1991): Narratiivi ei ole kertomus. *Historiallinen Aikakauskirja* 89 (2), 146–155.
- Kilpinen, Erkki (1996): Tiede ja politiikka kutsumuksina: Benjamin Franklinin etiikka ja Max Weberin väärä tulkinta. *Sosiologia* 33 (2), 122–134.
- Kiser, Edgar & Michael Hechter (1991): The Role of General Theory in Comparative-Historical Sociology. *American Journal of Sociology* 97 (1), 1–30.
- McLaughlan, Alastair (2001): Korea/Japan or Japan/Korea? The Saga of Co-hosting the 2002 Soccer World Cup. *Journal of Historical Sociology* 14 (4), 481–507.
- Ruonavaara, Hannu (1997): The Game for ARAVA: Tracing a Critical Juncture in Finnish Housing Policy. Teoksessa Marja Suoninen & Timo Toivonen (eds.): *Perspectives in Sociological Research*. Sosiologian tutkimuksia, sarja A 22. Turun yliopisto: Turku.
- Ruonavaara, Hannu (1995): Teoria ja historia – keskustelua historiallisen sosiologian dilemmasta. *Sosiologia* 32 (4), 253–262.
- Ruonavaara, Hannu (1993): *Omat kodit ja vuokrahuoneet. Sosiologinen tutkimus asunnonhaldinnan muodoista Suomen asutuskeskuksissa 1920–1950*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C 97. Turun yliopisto: Turku.
- Sayer, Andrew (1989): The 'new' regional geography and the problems of narrative. *Environment and Planning D: Society and Space* 7 (3), 253–276.
- Sayer, Derek (1998): *The Coasts of Bohemia. A Czech history*. Princeton University Press: Princeton.
- Sayer, Derek (1992): A Notable Administration: English State Formation and the Rise of Capitalism. *American Journal of Sociology* 97 (5), 1382–1415.
- Sewell, William H. Jr (1996): The Three Temporalities: Toward an Eventful Sociology. Teoksessa Terence J. McDonald (ed.): *The Historic Turn in the Human Sciences*. The University of Michigan Press: Ann Arbor.
- Skocpol, Theda (1993/1979): *States and Social Revolutions. A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge University Press: Cambridge, New York & Melbourne.
- Smelser, Neil J. (1959): *Social Change in the Industrial Revolution. An Application of Theory to the Lancashire Cotton Industry 1770–1840*. Routledge & Kegan Paul: London.
- Smith, Dennis (1991): *The Rise of Historical Sociology*. Polity Press: Cambridge.
- Stinchcombe, Arthur L. (1978): *Theoretical Methods in Social History*. Academic Press: New York, San Francisco & London.
- Strauss, Anselm L. (1987): *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Suoninen, Marja (2001): Mikrohistoria vastauksena historiallisen sosiologian dilemmaan. *Sosiologia* 38 (1), 14–26.
- Tilly, Charles (1981): *As Sociology Meets History*. Academic Press: New York, London, Toronto, Sydney & San Francisco.
- Toivonen, Timo (1990/1988): *Rakennemuutos 1930–1985. Aineistoa toimiala-, luokka- ja kerrostumarakenteen tutkimukseen*. Uusintapainos. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A-1:1988. Turun kauppakorkeakoulu: Turku.
- Töttö, Pertti (2004): *Pinnallista ja syvällistä. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Vastapaino: Tampere.
- Töttö, Pertti (1991): *Werner Sombart ja kiista kapitalismin hengestä*. Vastapaino: Tampere.
- Virtanen, Matti (2001): *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Stakes: Helsinki.
- Weber, Max (1990/1904–1905): *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Suomentanut Timo Kytäjä. WSOY: Porvoo–Helsinki–Juva.
- Weber, Max (1976/1921): *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie. 1. Halbband*. Viides korjattu laitos. Toimittanut Johannes Winckelmann. J.C.B. Mohr: Tübingen.
- Åmark, Klas (1988): Historikern möter sociologin. *Sociologisk forskning* 25 (1), 24–31.

## Viitteet

- 1 Ks. esimerkiksi Smith 1991, 3.
- 2 Weber 1976, 1.
- 3 Ks. esim. Campbell 1998 tai Ilmonen 1998.
- 4 Vrt. Berger & Luckmann 1994, luku 2.
- 5 Heiskala 2001, 40–41.
- 6 Ks. Töttö 1991 ja Kilpinen 1996, 130.
- 7 Weberin kirjaan voi kyllä ajatella sisältyvän teesin, joka on tutkittuja tapauksia yleispätevämpi: jotta kapitalismi voisi kehittyä, tarvitaan paitsi suopeita objektiivisia olosuhteita ja institutionaalisia järjestelyjä, myös mentaliteetti, joka tekee subjektiivisesti mielekkääksi toimia kapitalistisen talousjärjestelmän toiminnan kannalta adekvaatilla tavalla. Tämä lienee kuitenkin Weberillä inhimillistä toimintaa koskeva metodologinen peruslähtökohta pikemminkin kuin kapitalismia koskeva yleisteeoreettinen teesi.
- 8 Tästä käy esimerkiksi Neil Smelserin rakennefunktionalistisen teorian sovellutus Lancashiren puuvillateollisuuden kehitykseen, Smelser 1959. Ks. myös Hannu Ruonavaaran toinen artikkeli.
- 9 Skocpol 1993.
- 10 Emt., 288–289.
- 11 Aiemmin sosiologiassa oli tapana käyttää käsitettä ”empiirinen” viittaamaan yksinomaan ”kovin” tilastoaineistoihin ja tutkimukseen, joka liittyy niihin. Varmuuden vuoksi on hyvä korostaa, että tässä käsitteellä viitataan mihin tahansa yhteiskunnallisia ilmiöitä koskevaan aineistoon, oli se tilastollista tai laadullista.
- 12 Sewell 1996, 246.
- 13 Emt., 1382; kursivointi alkuperäisessä. Tosin jos weberiläistä ideaalityyppimetodia tutkitaan, kuten historiallisen sosiologian kehitystä koskevassa tämän kirjan artikkelissa olen Abramsiin ja Kalbergiin nojaten tehnyt, ei teoreettisen mallin ja todellisen historian epäsuhta millään muotoa tee ideaalityyppejä käyttökelvottomaksi. Päinvastoin Englinin tapauksen anomaliat, teoriaan pohjautuvista odotuksista poikkeavat tosiasialliset piirteet, on ollut mahdollista havaita vain testaamalla ideaalityypin pohjalta tehtyjä hypoteeseja. Ilman ideaalityyppejä ei näitä asioita olisi voitu edes alkaa ajatella, eikä edes tutkimuskohdetta voitaisi tunnustaa. Tämä johtuu siitä, että ”kapitalismi” on käsitteellinen abstraktio, jota ei sellaisenaan voi havainnoida, vain päätellä erilaisista empiirisesti havaittavista tunnusmerkeistä. Ideaalityyppejä ei Weberillä ole universaali selitys (kuten Sayer taitaa ajatella), vaan selityksen muodostamisen apuväline. Saattaa olla, että weberiläisestä näkökulmasta kapitalismin läpimurron yleispätevää selitystä ei edes voi muodostaa. Kaikki selitykset ovat siis ainakin jossain määrin spesifejä. Siinä Sayer on varmaan oikeassa, että jossain on raja, jossa yksi ideaalityyppejä lakkaa olemasta hyödyllinen tutkimuksen lähtökohtana, ja tulee aiheelliseksi kehittää toinen, hypoteesien muodostamisen kannalta hedelmällisempi.
- 14 Yleisten teorioiden kritiikistä ks. Stinchcombe 1978, luku 1.
- 15 Ks. Tilly 1981.
- 16 Ks. esim. Strauss 1987, 299–300.
- 17 Tästä on historiallista sosiologiaa on jyrkästi kritisoinutkin, ks. Kiser & Hechter 1991.
- 18 Erit. Corrigan & Sayer 1985.
- 19 Ks. esim. Abrams 1982; Alapuro 1986; Ruonavaara 1995. Sosiologian ja historiatieteen erilaista suhdetta teoriaan käsitellään tarkemmin Anu-Hanna Anttilan ja Kari Teräksen artikkeleissa.
- 20 Ks. Åmark 1988.
- 21 Ks. Ruonavaara 1995.
- 22 Virtanen 2001, 52.
- 23 Aiemmissa historiallisen otteen erityispiirteitä koskevissa kirjoituksissani (esim. Ruonavaara 1995) olen korostanut pelkästään kerronnallisuutta historiallisen otteen tunnusmerkkinä. Tällöin on ehkä jäänyt liian epämääräiseksi se, mihin kerronnallisuudella pyritään. Virtasen väitöskirjan muotoilu, jossa kerronnallisuus on vain keino tavoittaa ilmiöiden prosessiluonne, on itse asiassa tässä suhteessa osuvampi.
- 24 Kalela 1991, 146–147.

- 25 Ks. esim. Abbott 1990; Gotham & Staples 1996; tai Suoninen 2001.
- 26 Ks. esim. Dray 1986.
- 27 Ks. Abrams 1982.
- 28 Sayer 1989, 263.
- 29 Abell 1987, 3.
- 30 Mt., 6. Muuttujakeskeisissäkin tarkasteluissa turvaudutaan aika ajoin narratiiviin, varsinkin silloin, kun halutaan tulkita muuttujien tarkasteluista tehtyjä havaintoja, mutta narratiivi ei ole analyysin keskeinen väline ja tulos.
- 31 Virtanen 2001; myös Ruonavaara 1993, 21–22.
- 32 Ks. Hyrkkänen 1995.
- 33 Mt., 50
- 34 Ruonavaara 1997.
- 35 Abbott 2000, 299.
- 36 McLaughlan 2001.
- 37 McLaughlanin kirjoitus ei mitenkään mallikelpoisesti kylläkään edusta juuri historiallista sosiologiaa. Siitä puuttuu eksplisiittinen teoreettinen kehystys, ja ylipäättään se on melko journalistinen, joskin varmasti tavallista paremmin taustoitettu, kuvaus asiasta. Tällä seikalla ei kuitenkaan tässä ole merkitystä, McLaughlanin artikkeli voi hyvinkin toimia esimerkkinä siitä, mullaista historiallinen sosiologia voi periaatteessa olla.
- 38 Sama pätee myös sosiologisessa metodikeskustelussa keskeiseen kvantitatiivinen/kvalitatiivinen -erotteluun, ks. Töttö 2004.